

Davart il problem dals noms ufficiels in nossas vschinaunchas rumauntschas

Autor(en): **Ganzoni, R.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **58 (1944)**

PDF erstellt am: **06.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-213606>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Davart il problem dals noms ufficiels in nossas vschinaunchas rumauntschas

Da dr. Rob. Ganzoni, Schlarigna.

*Referat salvo i'l ravuogl da la Società retorumantscha
in november 1943 a Cuaira.*

I.

Eau avaiva insè gieü miss insembel mias reflexsiuns d'hoz per tuot oter motiv. Eau eira nempe da l'avis cha'ls mulins da la Confederaziun nu lavuressan uschè spert e m'impissaiva cha, in attachand our il problem publicamaing, ün possa forse sollecciter alquaunt la soluziun chi s'avicinaiva già bod al 10avel anniversari da la prüma dumanda inoltreda. I'l fratemp haun però il Departament da güstizia e'l lod. Cussagl federel solleccito lur decisiun ed aderieu al battaisem ufficiel rumauntsch da nossas vschinaunchas. Scha d'he tuottüna cret da salver be gl' istess mieu referat d'hoz aint illa Società retorumantscha, schi retgnind, cha que savess forse interesser a pü d'ün eir aint il detagl da che problem cha s'ho insè be tratto, da savair perche ch'ün nun ho fat il pass pü radicalmaing e nudrind ün miel la sprauza, cha in fand alquaunt fracasch as sdasdan spert spert eir auncha las ultimas vschinaunchas rumauntschas u almain cha reuscheschans eir sün quaista via da svaglier adüna dapü il sentimaint per que cha la dignited culturela d'üna lingua pretenda.

Scha sun cuntgnieus tsherts tshegnus u viers dad üna taimpra retgnida d'ün u l'oter polemica, schi cha resguardan que scu ün

pêr pennas restedas inavous dal cumbat da 10 ans chi ho precedieu la salüdaivla decisiun dal Cussagl federel dals 12 october 1943. Ma in mincha cas: cha üngün nu's chatta forsa perque tuoch, per me do be norma il problem objectiv.

II.

Il problem da la nomenclatura retorumauntscha nun ais be dad hoz, ma insè latent daspö tschientiners, già dals temps cha'l Grischun u megl dit las Trais Lias nu faivan auncha part a la Confederaziun svizzra. Na ch'avess fat profuonds stüdis in quaiet regard, ma la megl dra cumprova per que saro quella, cha auncha aint illa ledscha chantunela davart «Il partir aint nos chantun in districts e circuls» dals 1. avrigl 1851 figüran tuot las vschinaunchas culs noms tudas-chs e sun aunch' hoz lo cuntgnidas ün Sins Steinsberg, Zuz, e Schweiningen. E'l medem ais il cas aint illa «Survista alfabetica dals districts e circuls», apparentamaing dal 1872, quaiet' ultima bainschi na in fuorma d'üna ledscha. E que schabain cha in Grischun insè il rumauntsch ais adüna gnieu cuschidro scu lingua dal pajais. Cò figüran bainschi eir ils noms da las vschinaunchas italiaunas in tudas-ch.

Cha ün saja sto quella vouta mê *consciaint* dal problem nu craj eau, già cha quella vouta la centralisaziun eira minima e cha nun existivan (eau manag dal temp da las Trais Lias e pü tard fin aint pels ans 1840 u 1850) ne büros da posta, ne viasfier, ne uffizis da che gener chi saja chi cuour in nossas vschinaunchas avessan do in ögl. *Exteriuramaing ais percunter il problem dvanto d'actualited, visibel eir in noss territoris rumauntschs stess, cura cha la posta federela ho fat sieu uschigliö taunt bainvis introit in noss cumüns, ma chi ho d'otra vart inscrit sün tevlas e chesas, cha l'hegia cò aviert «butia», s'inservind lo e süls buols ed in sieus registers dals noms tudas-chs, mettand a chantun quels rumauntschs; cun que sancziunand eir tres ils fats, cha il nom ufficiel da nossas vschinaunchas, quella vouta aunch 100 % rumauntschas, nu saja il nom rumauntsch, dimena d'üna lingua na aunch' arcagnuschida illa Confederaziun, as mettand eir ella suravi il fat, cha in Grischun il rumauntsch eira già quella vouta lingua dal pajais.*

Il problem da la nomenclatura *ufficiela*, uschè naschieu, s'ho accentuo cur cha la *viafier* s'ho fatta streda in nossas vals, as tgnand chapibelmaing vi da la nomenclatura *praticamaing* già dvantedà ufficiela. Medemmamaing tres il turissem. Il svilup dal trafic d'esters in ün' epoca cha la veglia cultura paraiva be buna avuonda per la bütter in ün chantun: cura cha s'ho banduno ill' architectura il vegl stil cha tscherchains hoz da salver inua ch'el exista auncha in noss cumüns; in mettand a sa plazza chesamaints e palazis plats e straplats ed insipids, cha contemplans hoz be cun displaschair ed eir alquaunta varguogna, in ans fand dumanda: cu mê ais que be sto *pussibel* da dvanter telmaing sclevs dad üna cultura estra, invezza da tegner ot e cun chüra, in onur il bel s-chazi culturel da noss vegls? Que eira il temp cha nossas bellas stüvas da dschember gnittan pittüredas a verd e blov, que chi las rendet forsa pü cleras e main sombras, ma eir main prüvedas e las ruvinet in lur genuina concepziun.

In fatscha a quaist andamaint da las chosas, a l'enorm svilup cha singulas da nossas vals, da noss lös in Engiadina ed in Surselva ed i'l Grischun centrel, haun piglio, s'infiltrand cun elemaints esters, avrind per uschè dir na be la porta d'chesa, ma eir quella da talvo per lascher gnir aint tuot que chi gniva no da l'ester, nun haun quaists cumüns natürelmaing neir gieu la forza da resister areguard üna dumanda retgnida materielmaing uschè poch interessanta e da valur scu *quella dals noms da noss cumüns*.

Il sen per l'egna vita culturela paraiva già d'esser ieu a perder sün tuot la lingua. E cu cha haun fat ils «grands»: ün San Muozzan, Puntraschigna u Scuol, Segl in *Engiadina*, üna Planüra i'l *Grischun centrel*, ün Flem, Glion e Mustèr in *Surselva*, uschè eir ils pitschens fin als pü pitschens gnies illas vals sparpaglias da nossas alps reticas: l'ester, l'estra lingua, il nom ester — que ais tuottüna qualchosa dapü cu nossa modesta favella eir scha'l cling resta fallamber, ed il nom auncha taunt ester per nossas gianoschas rumauntschas. Ed uschè nu s'haun neir els defais brichafat.

Il solid retic *Bravuogn* dvainta ün Bergün in fuonz uschè ester a noss' uraglia e battagl, Schlarigna ün Celerina, Susch da-fatta ün Süs, Tschlin engiadinais ün Schleins tirolais, Surcasti ün pü nöbel Oberkastels, Surcuolm rumauntsch fo plazza al Neukirch dals Gualsers, Fallera aunch' hoz 100 % rumauntsch accepta l'ester

Fellers e que uschè zuond ch'aunch' hoz el nu l'ho vulieu banduner.
Ed uschè inavaunt — —

S'ho mê udiu cha qualchün s'avess oppost our dal ravuogl da nos pövel per cha ils büros da Cuaira u Berna nu'ns mettan in tuotta ufficialited a chantun? A me almain ais que incuntschaint e quetaunt ais be inclegiantaivel in fatscha a nossa deblezza, al fat cha daspö seculs e seculs avains stuvieu ans retrer ed adüna darcho ans retrer, perdand ün rampar, üna bastiun zieva l'otra, perdand uschè la cretta in nus stess, in nos avegnir. Che otra lingua in Svizzra s'avess mê lascheda plaschair qualchosa simil?

Ed uschè nu's suos-cha neir der da buonder cha auncha dal 1902 e 1911, cur cha la Confederaziun ho fixo in fuorma d'ün register ils noms locals ufficials da la Svizzra tres decret federel, *niaunch' ün* corv alv nu s'ho musso in nossas vals u illas selas dal Grand Cussagl u da las Chambras federelas per garder cha noss vegls noms indigens vegnan darcho u almain *eir* els vegnan darcho trats in onur, figürand sün quaista glista, chi, scha s'ho gieu da discuter cun tscherts organs federels paraiva bod d'esser dvanteda sacrosanta. Be la topografia federela ho cò e lo ed adüna dapü rendieu onur eir als noms locals indigens, sch'eir il tuot pü be casuelmaing, grazcha a l'incletta e'l saun criteri da singuls impiegos chi avettan d'elavurer nos chantun — ma na forse seguind qualche suprem uorden u directiva sistemica arvschida.

II.

Il cussglier federel Etter s'ho in merit a quaist svilup in sa missiva per il retorumauntsch scu quarta lingua naziunela express tuot güstamaing, sch'el scrivaiva t. o.:

«Die Verdrängung romanischer Ortsnamen durch deutsche oder verdeutschte Bezeichnungen bildete unseres Erachtens weniger die Folge künstlicher oder gar übelgesinnter staatlicher Massnahmen, als vielmehr das Ergebnis eines langsamen Prozesses fortschreitender Selbstenteignung in einer Zeit, da die Widerstandskraft des Raetoromanischen vorübergehend zu erlahmen drohte.»

III.

Ch'ün am permetta cò da trer üna parallela cun que chi ais accàdiu in merit als noms locals in oters chantuns, inua cha sun eir da chesa linguas chi fuorman in Svizzra minuraunzas linguisticas, chi però haun davous se grands ambiants culturels chi'ls daun tuot ün'otra forza da resistenza eir aint in Svizzra, aint il egen pajais. I'l cuors dals ans, cura cha'l Vadais e'l Tessin eiran auncha signurias dependentas da Bernais tudas-chs u dad Uranais e Confederos eir tudas-chs, cò s'haun introdüts per ils lös pü importants da quellas cuntredgias sudittas noms tudas-chs scu auncha hoz in adöver in Svizzra tudas-cha. Per ex. druvaivane Vivis per Vevey, Wifflisburg per Avenches, Peterlingen per Payerne, Eriels per Airolo, Irnis per Giornico, Bellenz per Bellinzona, Lauis per Lugano ed oters pü.

A chi füss que però be gnieu, üna vouta cha s'ho furmeda la Confederaziun d'hoz, adimmaint dad introdür quaista nomenclatura tudas-cha i'l Vadais u giò'l Tessin? Da declarer perfin quaists noms scu ufficiels? eir magari be speravi il nom originel frances u italiaun? Già il fat cha'l frances ed italiaun fütan declaredas da prüm innò linguas naziunelas, avess exclus quetaunt seguond la sauna concepziun svizzra chi's basescha sün la democrazia e liberted e ña sün l'attenenza ad üna razza u lingua.

Ma per nos territori rumauntsch haun scu già vis procedieu otramaing, e cunter quaista fosa, schi indegna pusiziun da nosa lingua materna, sün quaist sectur tuottaffat speciel illa Confederaziun e chantun, as haun drizzos daspö decennis noss postulats. Dand seguit a quels ho il Pitschen Cussagl als 21 settember 1935, per cha'l rumauntsch vegna arcugnuschieu scu lingua naziunela, atscheno a quaistas relaziuns uschè differentas tar chantuns dad otras linguas e tar nus ed ho già quella vouta formulo in cifra 3 il postulat, cha la *Confederaziun as declera perincletta cun que, cha il retorumauntsch vegna debitamaing cuschidro areguard la nomenclatura ed areguard ad inscripziuns ed indicaziuns.*

La resposta in occasiun da la missiva già manzuneda ho tuno: «Wir erklären uns bereit, in steter Föhlung mit den Behörden in Graubünden, am schrittweisen Abbau dessen mitzuhelfen, was gemeinsam an dem in Ortsbezeichnungen aufgespeicherten raetoromanischen Sprachgut gesündigt worden ist.»

Uschè in princip, ma dal rest gnittans invios sün via regulara, ün nun ho pudieu decider già quella vouta.

Ed uschè nu restet, quaut favurabla cha füt eir in princip quaista resposta, oter cu da cuntinuer ils pass già stos invauna- maing inchaminos i'ls ans 1920 tres la Lia rumauntscha ed alura darcho daspö il 1932 in eternas conferenzas ed instanzas, illas quelas insè unicamaing la posta federela ho adüna darcho oppo- niu, per part aspramaing — eau exclud natürelmaing a nos barba Giachem e tauñts oters impiegos da posta chi cò avaivan cun tuotta buna intenziun lio ils mauns!

IV.

1. L'intera dumanda ho insè ufficielmaing in Chesa Grischa piglio sieu principi i'ls ans 30 cura cha s'ho tratto da l'ediziun d'üna nouva charta geografica dal Grischun per nossas scoulas primaras. Cò s'ho nempe pudieu atscherter dal battibuogl chi regnaiva eir in Grischun inua cha'l möd da scriver ils noms solaiva tuner tuot differentamaing illa charta da scoula, i'ls registers ufficiels, süllas chartas turisticas etc. Ed in s'approfundind aint il problem s'ho retgnieu *tauntpü scu necessari* da fer üna vouta cò radicalmaing oursuot, già cha sün terrain federel ün eira zieva ad emaner üna nouva charta.

Il Pitschen Cussagl ho quella vouta trat tiers perits, homens dal mister, specielmaing illa persuna da sign. col. *E. Leupin*, Bern, sign. prof. *Imhof*, Turich, ed ho tschercho da schoglier tuot il problem da fuonz sü sün üna basa radschunabla, solida e pratica. Sieu möd da vair gnit alura per princip accepto eir giò Bern e que uschè zuond cha cò, dal 1938; haun emano ün decret federel sur il möd da fixer e scriver ils noms locals aint il cataster dal cudesch fundiari, chi correspundaiva cumplettamaing a las decisiuns stedas pigliadas in Grischun, arcumandand in pü als oters chantuns da sequiter l'exaimpel grischun — que chi insè nun ais neir paun d'iminchadi.

2. Da quaistas decisiuns grischunas saja cò fat resortir be il seguaint:

a) Puonch fundamentel ais sto, zieva lungias trattativas, il decret dal Pitschen Cussagl d. d. 20 lügl 34. Quella vouta gnit decis

cha dapertuot inua chà la nomenclatura pudess be giuver üna rolla, dess esser normativ il plan e cudesch fundiari. E già cha'l chantun saja competent per decider tuottas dumandas chi resguardan las imsüraziuns per il *cudesch fundiari*, schi dess el eir pudair decider in tuottas dumandas *accessorias*, tar las que las appartegna eir la nomenclatura *u cun oters plets il stabilir* ils noms locals, da cossessas, cuntredgias, vals e muntagnas.

- b) Cun que gnit stabilida in princip üna basa, la fundamainta radschunabla e pratica, cun l'intenziun, cha las decisiuns pigliadas *per il cudesch fundiari* in merit al singul *nom local* stöglia gnir alura resguardadas eir per la *denominaziun ufficiela per ils singuls lös*, in administraziuns cumünelas, chantunelas u postelas e perfin aint illas cancellarias, quaut stit cha saja cò eir l'ajer; in chartas geograficas, per scoulas, per il trafic da viedi, tar posta e viasfier e specielmaing eir sülla nouva charta federela. E que scrit dapertuot seguond las istessas reglas geograficas, etimologicas u ortograficas. Per pudair realiser praticamaing l'intenziun seguitada d'üna pürificaziun sistematica dals noms gnit pigliada in vista e pü tard eletta üna cumischiun da nomenclatura, inua ch'ais rapreschanto taunt il büro da geometer chantunel scu eir ils trais resp. quatter territoris linguistics da nos chantun, e que tres cuguschiduers da las singulas linguas. Actuelmaing sun que ils signuors Robert Camenisch, prof. dr. R. Vieli per la Surselva, dr. A. Schorta per il territori ladin, sign. dr. P. Meinherz per la part tudascha e sign. prof. dr. Zandralli per las vals italiaunas.

3. La denominaziun u dschainsa in plets vulgars il «battaissem» dess as fer in basa a vicendaivlas trattativas traunter *organs cumünels*, geometer e cumischiun da nomenclatura, attribuind il prüm pled a la vschinauncha; in cas ch'existan dubis u ch'ün nun arriva da s'incler, dess il Pitschen Cussagl avair l'ultim pled e'l dret da decider valabelmaing e definitivmaing. Quaist möd da vair correspuonda al parair giuridic da sar prof Tuor, Bern, scupür a l'opiniun da prof. Burckhardt; ma tuots duos faun eir expressamaing ressortir, cha ils organs cumünels e chantunels possan bain-schi decider taunt inavaunt cha's tratta da chantun e vschinauncha e rams administrativs publics u privats chi'ls riguarda ad els,

ma na in cas da dubi u da contestaziun, dalum cha vegnan in dumanda organs da *l'administraziun federela*. Cò spetta l'ultim pled a la Confederaziun eir areguard ils noms locals da *nossas* vschinaunchas. Insè üna chosa innatürela in ün stedi föderativ e chi ans vo cunter pail, ma cunter la quela nu pudains fer bger. Dalander alura la decisiun dal Pitschen Cussagl:

1. da declarer ils noms, stabilieus cun agüd da la nouva cumischiun, *obligatorics per tuots* uffizis, publicaziuns, tevlas ufficielas in vschinauncha, circol, district e chantun.

2. dad incumbenzer quella vouta il Departamaint d'educaziun, pü tard quel da fabrica e construcziun, da tratter in merit eir cul Cussagl federel per *sieus* uffizis.

3. dad emaner cun agüd da sign. col. *E. Leupin*, Bern, ün intraguidamaint per la denominaziun e'l möd da scriver dals noms geografics in Grischun d. d. 20 lügl 1934 ed ün rel. regulativ d. d. 14 nov. 1934. Eau poss cò be render attent sün quels.

A gnit dimena in seguit danövmaing picho porta giò Bern e seguittan novas instanzas formelas e motivedas al Cussagl federel, atscho

a) *ch'el detta sia approvaziun* al decret dal Pitschen Cussagl d. d. 20 lügl 1934 eir cun regard als uffizis, las administraziuns ed ouvras da character federel;

b) *ch'el detta sia approvaziun per cha* il Pitschen Cussagl metta in cler da se our *tuot la glista* da noms, fand que però d'incletta cul organs federels;

c) *ch'el detta sia approvaziun per cha* confuormamaing a las müeddas chi gnaron uschè stabilidas in merit als noms locals da vschinaunchas e fracziuns grischunas, vegnan müdos ils decrets federels d. d. 15 avuost 1902 e 21 october 1911 e per cha vegnan cun que declaros quaists noms locals *ufficiels ed obligatorics* eir per las differentas administraziuns federelas.

E' cugiò haun bain udieu ils clocs sün porta, ma na aderieu uschè spert; a nun haun apparentamaing vulieu cumprer per uschè dir il giat aint il sach.

4. Als 15 november 1934 ho perque il Departamaint da l'intern suottamiss il problem üna prüma vouta als differents rams da

l'administraziun federela cul giavüsch da piglier pusiziun motiveda süls differents puncts.

Quaists differents decasteris s'haun tuots fats udir in lung e larg, pü u main iminchün resguardand il problem na forsa tres ils ögliers d'üna politica linguistica culturela, ma tres sias egnas «brillas», per *nos* stomi tuorbledas dals interess cha imincha secziun crajaiva da stuvair guandager.

Il resultat pudet gnir comunico pür ün an pü tard, e que il prüm i'l sen, cha il Departamaint militer hegia fat la proposta da furmer üna cumischiun federela per noms locals. Cunter quaista proposta ho però il Pitschen Cussagl opponieu als 15 november 1935 cun tuotta energia. Perche seguond sieu vair aint nu saja que admissibel, cha ils noms locals, noms da cossessas etc. vegnan stabilieus vi d'üna maisa verda tres üna cumischiun per granda part estra al pajais, a sias relaziuns, üna cumischiun chi nu cugnoscha neir nossa lingua e'ls giavüschs e las difficulteds chi's preschaintan, ne da piz ne da chantun. Ün stöglian lascher il prüm pled a las vschinaunchas insembel cun la cumischiun da nomenclatura chantunela e'l Pitschen Cussagl.

5. D'üna cumischiun federela *in quaist* sen nu s'ho in seguit pü udieu inguotta, ma bainschi ho il Cussagl federel, scu già menziuno, relascho als 22 favrer 1938 ün decret chi ho sancziuno per tuot il territori svizzer la tesa grischuna, cha ils noms locals stöglian gnir normos in occasiun da las imsüraziuns per il cudesch fundiari.

Aunz cu pudair gnir inscrits aint in quel stöglian tuots *noms da lös abitots scupür da staziuns da viasfier e d'otras instituziuns da transport* gnir suottamiss al Departamaint da güstizia e pulizia federel (direcziun d'imsüraziun) per se ed a maun dals oters departamaints: militer, intern, posta e viasfier. Sur differenzas *il möd da scriver decida definitivmaing il Cussagl federel sün proposta dal Departamaint da güstizia.*

6. Percunter savess que in fatscha a la nouva charta dvanter urgent *da stabilir noms locals già aunz* cu cha piglian a maun in quel lö il *cudesch fundiari*. Eir tar nus in Grischun savess que esser il cas in pü d'üna vschinauncha. *In quaist cas* as fo la normaziun

dals noms locals tres la *topografia federela*, s'inclegia però cun agüd da la cumischiun chantunela da nomenclatura e cun la reserva cha l'ultim pled in cas da cuntraversas hegia eir cò darcho il Cussagl federel. Perche in il cas concret as trattess que mincha vouta d'üna müdeda dal decret federel 1902 e 1911.

7. In fatscha a quist nouv decret ais il Pitschen Cussagl gnieu invido quaista vouta dad inoltrer sas *propostas concretas* per las müdedas giavüschedas. Veritabla giatta da pettner per nossa cumischiun da nomenclatura, aviand uossa da cumbatter cun da tuottas sorts difficulteds, ouravaunt tuot però las solitas: *indifferenza* per il problem, *indifferenza* perfin per respuonder chartas, schi cò e lo cumplet maungel *d'incletta* per il sen da dignited culturela chi gescha aint il problem stess! U cu incler otramaing, scha perfin vschi-naunchas 100 % rumauntschas haun preferieu da rester tar il nom ufficiel tudas-ch? Propi üna via crucis per nossa cumischiun! Ma a la fin haun vis cha nu's lascha raggiundscher per intaunt dapü, ed alura ho'la fat sias propostas al Pitschen Cussagl chi ho stabilieu in püssas büttedas propostas concretas per ils noms locals. Il Cussagl federel da sia vart ho imincha vouta miss quaista glista in circulaziun tar sieus departamaints u singulas secziuns, in tuot craj bod trais voutas, sainza ch'ün arriva neir be ün pass inavaunt e cha gniva bod adimmaint la sublima chanzun «Die Vingstgauer gingen um den Dom herum — —.» L'ultima vouta ho que però tuottüna gieu nom, ch'uossa basta que e cha scha las ideas giajan aunch'adüna ün'our da l'otra, schi cha vöglian convocher üna conferenza.

Las ideas nu's cumbinaivan per que ünguotta dapü neir quaista vouta, ed uschè ho signur dir. *Baltensberger* convocho süls 26 lügl 1943 a Bern üna conferenza traunter ils differents decasteris federels: cudesch fundiari, topografia, posta e viasfier, Departamaint da l'intern d'üna vart, ils rapreschantants dal chantun: cussgl. guv. Liesch, dir. Branger e lur referent d'hoz da l'otra. L'esit da la conferenza nu füt mel per nus, già cha cun excepziun dal rapreschantant da la posta tuot ils oters signuors haun demusso interess ed incletta e buna vöglija da spordscher maun. Ma guai la posta federela! Lo nun eira il fras-ch ventin d'ün movimaint retorumauntsch aunch'entro.

Però uossa ho decis il Cussagl federel, e que ais cuntshaint cha haun miss lo il plus in our e decis in favur da las propostas dal Pitschen Cussagl, e cun que eir da noss postulats.

V.

Cha'm permettan uossa d'entrer sün las objecziuns essenzielas chi gnittan fattas i'l cuors da quaistas interminablas discussiuns ed instanzas. Da che remarchas e dubis as trattaiva que?

1. *Cumanzainsa cun la Retica*, inua ch'ün però ais arrivo facilmaing ad üna cumpletta incletta, e que da möd cha sign. dir. Bran-ger ans ho prestos eir illa conferenza dals 26 lügl 1943 ün stupend agüd.

- a) Ün giavüsche da la Retica eira per ex. cha s'eliminass ils noms locals per las *staziuns* da Trin, Ftan e Guarda. Quetaunt füt facilmaing pussibel già cha ün ils avaiva piglios sün la glista unicamaing per eliminar uschè las denominaziuns risiblas in vschinaunchas rumauntschas da Trins-Dorf/Trins-Station; Fetan-Dorf/Fetan-Station; Guarda-Dorf/Guarda-Station. In avegnir dimena vegnan las denominaziuns agiuntas da «Dorf» e «Station» strichedas ed avaro que nom cusü e quigiò be pü Trin, Ftan, Guarda; e perque nu giaro as perder üngün umaun normel e neir üngüna charta.
- b) Sül principi s'avaiva proposit per ils noms dobels, voul dir per cumüns chi insistittan da mantegner speravi il nom ufficiel rumauntsch eir quel tudas-ch, da'ls scriver separos tres ün strich orizzontel, invezza cha la Retica ho insistieu cun radschun, cha quaist segn vegna druvo hoz per denominer per ex. duos lös cun la medemma staziun u büro postel, scu per ex. Valendas-Sagogn u alura duos fracziuns scu La Punt-Chamues-ch. Ed uschè s'arrivet a separer ils noms dobels ün da l'oter tres ün strich a schlinch (Querstrich). Que saro üna pitschna chosa, ma chi pudaro tuottüna praticamaing faciliter l'adöver dals noms dobels sainza mner in errur il public ester.
- c) Daspö *ans* avaiva il Pitschen Cussagl accepto la denominaziun da las fracziuns da Tavo scu giavüscho dal Cussagl dal lö in

fuorma da Davos-Platz, Davos-Dorf, Davos-Laret, Davos-Glaris etc. etc. Ma neir cò nun avaiava la posta federela vulieu accepter la müdeda postuleda. Uossa as pigliet eir quai postulat sün la glista. Eau nu se però da dir scha il Cussagl federel ho accepto eir quai postulat; aint illa publicaziun dal Fögl ufficiel nun ais dit ünguotta in merit, almain da que ch'eau se.

2. Fin cò s'avaiva speravi ils noms locals inservieu dal nom tudas-ch eir per ün Julierhospiz, Albulahospiz, Berninahospiz, Ofenberg, Weinberg. Perche na as tegner eir cò vi dal nom rumantsch u italiaun tuot seguond il cunfin dal cumün politic? Ed uschè as legiaro in avegnir sül Güglia: «*La Vedutta*», as trattaro d'ün *Ospiz d'Alvra*, d'ün *Il Fuorn*, d'ün *Ospizio Bernina* e d'ün *Vinadi*. Quai ultim eir per motiv da vicinanza politica in connex cul Tirol, dinuonder hegian a s. t. impurto il nom «Weinberg», chi gnit apparentamaing surpiglio da l'uster, l'unica chesa allò, e da lo davent tres la posta federela aint il register ufficiel. Eir que tipic be avuonda per quai famus register!

3. Bravamaing dal cho avains do a sieu temp pervia da la puziun d'ün uffizi federel, eir sto salüdo, chi s'externaiva traunter oter scu segua: «Einen praktischen Wert hätte eine solche Neuerung nicht, und sie könnten den deutschen und französischen Zivilstandämtern der andern Kantone nicht vorschreiben, dass sie sich ebenfalls der romanischen Ortsbezeichnungen bedienen. *Es dürfen nur allgemein bekannte Namen in die Urkunden hinein. Welche Schwierigkeiten, wenn man gar die Ersetzung von deutschen durch romanische Namen verlangen wollte!*»

Ch'ün s'impaisa be che motivaziun malencra! Per quai uffizi nun existivan seguond tuott' apparentscha problems da princip u da character linguistic-politic, be la tradiziun e prüvadscha da lur büros. Ma eira que admissibel, cha la nomenclatura possa gnir sabotada sün terrain federel be pervia cha'ls ufficiants da stedi civil stuvevan as der ün pô fadia d'imprender quai quatter noms rumantschs a la piazza da que cha haun gieu imprains a scoula u chi figura hoz sün lur formulers e registers? Che sforz spirituel ch'ün dumandaiva dad els!

4. L'uffizi federel dal cudesch fundiari s'ho bel e dalum declaro perinplet cun nos möd da vair retorumsch e grischun e que sün

tuot la lingia ed ho eir uschigliö spüert imincha sustegn. Perque eir in quaist lö ün merito grazcha fich als sign. dir. Baltensberger e sieu adjunct, geom. Härry! Ed a quaist ingrazchamaint vules agiundscher eir in möd tuottaffat speciel ün otertaunt a signur E. Leupin, Bern, scupür a la Cumischiun da nomenclatura cun sieu president geom. Robert Camenisch, ed alura ouravaunt tuot eir als chos dal departamaint, cussgl. gov. Seb. Capaul e Liesch.

5. Pü spinusa füt alura darcho nossa pusiziun invers la topografia federela — e que schabain cha giaivan in massima d'accord ed haun svesa declaro cha la collavuraziun cun la cumischiun grischuna da nomenclatura saja fich buna e'ls schligerescha immensamaing la lavur. Ma tuottüna... A gnit fat valair cha per ella as tratta da guandager ils interess da la Confederaziun.

«L'incletta chi *excluda* erruors presuma, cha in tuottas publicaziuns, tuots documaints, chartas, plans etc. il *medem* lö hegia il *medem* nom e vegna eir dapertuot scrit in *medem* möd. Ella admetta cha imincha müdeda da nom maina cun se passagermaing ün' in-schertezza e melinclettas. Eir sajan collios lavuors e cuosts. Tuottüna arcugnoscha ella la necessited d'üna müdeda dals noms locals in generel. Ella arcugnuschaiva in speciel, cha il Grischun hegia piglio a maun ils problems da nomenclatura in möd exemplar; admettaiva, cha in conseguenza da l'arcugnuschtscha dal retorumantsch, ün vöglija fer uorden eir in merit a la nomenclatura.»

Ma ella faiva tuottüna valair, cha ün sguard sün la tabella postulada demuossa ad evidenza quaut difficil ch'ün uorden normativ saja, ed els agiundschaivan ün pêr exaimpels chi demussaivan però tuot il pü cha nü cugnuschaivan a fuonz nossas relaziuns. Uschè scha critichaivan, cha ün nun hegia fat il pass per ex. eir per ils noms da Valendas e Versam. Scu scha s'avess tratto cò da duos vschinaunchas rumauntschas! Ch'ün s'impaisa be che fracasch cha que avess do scha nus füssans ieus uschè inavaunt, da pretendere eir ün nom rumauntsch tar Tumein, Tain, Favuogn ed otras vschinaunchas tudas-chas cun duos noms, u Tschiertscha, Churwalda e similas chosas scu imbütto a tüert ultimamaing aint illa giazetta. Noss Grischuns tudas-chs faun per part già uschè nosch viers, eir scha's tratta be da vschinaunchas püramaing u parzielmaing rumauntschas.

Percunter ais que güst, scu cha'ns gnit rimprovero, cha ün inter numer da vschinaunchas ho giavüscho da rester tar il nom ufficiel actuel, üsito, dimena tudas-ch; otras declarettan d'esser perinclettas da revgnir sül nom rumauntsch ma be cun speravi eir quel tudas-ch actuel, üsito. Süls motifs revgniro eau auncha. Cò vuless be dir: *ün ho postulo las müdedas lo inua e taunt inavaunt cha que ais auncha sto pussibel ed ho chatto l'adhesiun dal cumün.*

Neir l'argumaint cha üngün nu possa suppuoner cha'l nom Uors (Lumnezia) rimplazza l'actuel Furth, o Vnà l'actuel Manas Susch Süs ed oters pü, nu suos-cha der norma per impedir la müdeda postuleda.

Il medem ais sto a sieu temp il cas cun Sent chi tunaiva ufficielmaing tenor ledscha chantunela e büros federels quella vouta auncha Sins; Ardez gniva numno Steinsberg; Zuoz eira ufficielmaing Zuz, Savognin gnit transmüdo pür posteriurmaing our dad ün tudas-ch Schweiningen. Natürelmaing ch'eir cò quella vouta s'avaron fattas intschertezzas u melinclettas. Ma *hoz* già üngün nu'nd so pü novas ne d'ün Sins in Engiadina, ne d'ün Steinsberg ne d'ün Zuz u dafatta d'ün Schweiningen, ma be d'ün solid e s-chet Sent, Ardez, Zuoz, Savognin. Scha's vuless ir uschè inavaunt alura incirca tuot las vschinaunchas chi haun decis da turner eir ufficielmaing tar lur vegl nom rumauntsch, stuessan — u revgnir sün lur decisiun u alura figürer cun ün *nom dobel, il rumauntsch e'l tudas-ch.*

Ma cò gniva be dalum darcho la posta federela cun ün solen: «halto là!» essas propi gnies per que miel da vulair introdür *duos* noms. Que füss dimena sto ün etern circulus vitiosus chi vulaiva dir, tradüt in bun rumauntsch, cha las differentas secziuns da l'administraziun federela nu vöglian simplamaing aderir als giavüschs grischuns, retorumantschs!

E tuottüna, cò nu's trattaiva da vulair u na vulair, neir da s'incliner d'avaunt üna tratschoula bürocratica — ma da proteger valuors linguisticas e liberer nos territori dad infiltraziuns estras chi suotmineschian nossa pusiziun. Güsta exaimpels scu quels da Manas, Schleins, Weinberg, Süs cumprovan cun che maungel cumplet da scrupels e resguards cha gnittan a sieu temp miss a chantun da vart da la maisa verda ils vegls e bels noms dal pajais. Sül problem dals duos noms revgniro in m'explichand cun ils arguments da la posta federela.

Ma eir uschigliö ho la topografia federela sül prüm chatto ruogna; bainschi na da princip, dimpersè pervia da consideraziuns tecnicas. Ella avaiava dubis da nu pudair rabaglier sülla charta duos noms ed as dumandaiva cu mê cha quetaunt possa be as fer sainza render la charta poch clera, accessibla a dubis etc. Ma scha's guarda, cu cha la charta Siegfried e quella da las scoulas grischunas sun cun bun success gnidas maistras dal problem, schi as vezza tuottüna, cha cun 5 raps da buna volunted que stöglija esser sainza oter pussibel eir a la topografia federela d'hoz da considerer sainza difficulted ils duos noms. Que as tratta a la fin dals quints da 17 noms. Dimena! E scha que nu vo propi da'ls inscriber illa charta scu tar la Retica, separos ün da l'oter tres ün strich a schlinch, schi cha ün scriva il seguond nom cun custabs alquaunt pü pitschens. Pervia da que nu tschercharons da nossa vart üngüna ruogna! Ma d'otra vart restains fermes tar nos avis, *cha l'inscripziun tecnica ais in mincha cas pussibla, nu suos-cha dimena servir in üngün möd per impedir nossas pretaisas güstas e motivedas.*

Ed uossa auncha tar las objecziuns da la posta federela, scu ch'ün dschess tar noss chantunais germanais, tar las objecziuns da «l'opponent nr. 1»! In quaist regard revgnivan adüna darcho in fatscha a las pretaisas regiunelas e da character culturel u linguistic sün la veglia chanzun, rinfatschand ils interess dal trafic e cun que d'üna da las pü importantas secziuns da l'administraziun federela chi stöglija insister sün la pü minuziusa simplicited ed united.

D'üna vart as basaivan sün üna veglia scharteca dal 1935, ün'orientaziun (pag. 17 da la collecziun) merit l'obligatori da scriber ils noms locals per l'administraziun federela! Cò saja gnieu proibieu aint il trafic public da l'administraziun federela da tradür noms da vschinaunchas in otras linguas. Bainschi mettaiva *la posta* svesa in dubi, scha nu's tratta cò a la fin dals quints be d'ün uorden per il trafic intern; d'otra vart as giaiva però da *nossa vart* our sün quella da müder il decret federel dal 1902/11, que chi involvaiva automaticamaing eir üna müdeda da quaista famosa ordinaziun interna. Ed in ultim nu's trattaiva que tar ils noms retorumauntschs postulos *d'üngüna traducziun*, dimpersè que's trattaiva dals vegl noms indigens ch'ün ho cret a sieu temp da stuvair bastarder u rimplazzer tres oters noms, bainschi esters, ma dal sgür na pü bels ne pü interessants!

Aunch' als 10 avrigl 1942 scrivaiva la direcziun generela da la posta e daspö auncha repetidamaing: Las objecziuns ch'avains fat già pü bod cunter la tendenza dad introdür noms dobels per las vschinaunchas e büros da posta (Poststellen) mantgnins adüna darcho. L'exercizi da posta dumanda categoricamaing denominaziuns pels lös chi nu laschan libra via ad üngüns dubis (eindeutig) e chi sun clers per mincha funcziunari. Noms locals ed adressas chi daun andit a che dubi chi saja nu faun oter cu difficulter l'exercizi e stöglan gnir eliminós. Ed uschè insista la posta federela da vegl innò da denominer ils büros da posta (Poststellen) pussibelmaing cuort ed adat per il trafic.

E perque tschercha ella eir, scha mê pussibel, dad eviter noms dobels — cuntrariamaing als noms dobels u dafatta tripels da las staziuns da viasfier. *Ed ella soula admitter indicaziuns accessorias (nom dal chantun, dal territori, val etc.) be in quels cas inua ch'ella retegna que necessari per disferenzcher il nom da büros da posta dal medem nom, per ex. Seewis i. P., Seewis i. O. ed eviter uschè melinlettas e cha spediziuns vegnan fattas al fos lö. «Ils noms dobels scu proposts in Grischun nu füssan oter cu ün ballast a dan d'ün trafic da posta liquid e speditiv».*

In fatscha a quaist' objecziun fundamentela ed inua la posta federela paraiva simplamaing da nu *vulair* inçler üngüna remischiun saja adüt nos puonch da vista ch'avains adüna darcho fat valair:

a) *Prüma: perche stuvettans nus insister süls noms dobels i'l numer in ils ögls dals organs centrels da la posta federela uschè enorm da — 17 cas; da 17 cas inters ed intrats? Tres il fat, cha uossa daspö bod 100 ans ils uffizis chantunels e federels e spezielmaing la posta federela s'haun adüna inservieus be dals noms tudas-chs, sun quaistas vschinaunchas cun noms dobels gnidas cuntschaintas vers l'exteriur be cun lur nom tudas-ch. Che conumaun chi nu s'ho güsta per cas approfondieu giò per la Svizzra, main dir a Berlin u a Londra i'ls misteris retics, so perque novas che cha que ais Scuol u Segl u Mustèr u Glion u Vaz? Tar bgers cumüns scu p. ex. per Schleins u per il Weinberg, per Bevers u Stuls, per Roffna u Tinzen, per Oberkastels u Furth ed oters importa que economicamaing bain poch, eir scha decidettan da revgnir simplamaing tar lur vegl nom retoru-*

mauntsch ad ün eir *ufficielmaing* arcagnuschieu Tschlin, ün Vinadi, ün simpel Bever u Stugl, Rona u Tinizun, Surcasti u Uors (Lumnezia).

Tar oters però s'haun cun pü u main radschun be dalum sollevos dubis da character economic, già cha sun scu lö da trafic u da cura gnies cuntschaints al grand muond cun lur noms tudas-chs e già cha retegnan cha lur avegnir economic and dependa. Ed uschè nun haun quaistas vschinaunchas ris-cho da fer il pass decisiv e turner simplamaing eir ellas tar lur nom retorumauntsch. D'otra vart sun ellas però perinclettas e giavüschan cha vegna da quinder inavaunt indicho scu nom ufficiel speravi il nom rumauntsch eir il nom tudas-ch u vizaversa. In quaista pusiziun s'haun rechattedas las vschinaunchas da Bergün/Bravuogn; Stugl/Stuls; Breil/Brigels; Schlarigna/Celerina; Disentis/Mustèr; Domat/Ems; Lantsch/Lenz; Vaz/Obervatz; Pigniu/Panix; Scuol/Schuls; Sils i. E./Segl; Tumegl/Tomils; Waltensburg/Vuorz; Feldis/Veulden; Lenzerheide/Lai; Uors (Lumnezia); Medel (Lucmagn).

- c) OTRAS darcho s'haun impipedas bel e bain da tuottas consideraziuns culturelas e vöglian rester tar lur cher nom ufficiel tudas-ch: Forsa chosa inclegiantaivla tar ün St. Moritz, ün Ilanz, ün Pontresina, ün Flims, eir scha il nom dobel in mincha cas nu'ls avess appurtos niauncha per 5 raps damain trafic; ma dafatta poch inclegiantaivel, scha ün Fellers, ün Tiefenkaasel, ün Zillis, ün Brienz ed otras haun vulieu renunzcher ufficielmaing e radicalmaing sün lur schlass nom rumauntsch ch'els oramai haun bütto scu ün San Murezzan, ün Glion, ün Flem tar la fierramainta veglia — almain ufficielmaing. Dimena ün-guotta pü d'ün Fallera, ün Ziraun, ün Casti, ün Brienzouls!
- d) OTRAS vschinaunchas haun fat, scu già vis, cun admirabl' incletta e curaschi radicalmaing il tagl. In avegnir nu s'udiro dimena pü d'ün Schleins, Remüs, Weinberg, Martinsbruck, Manas, Süs, Scanfs, Ponte, Campovasto, Weissenstein, Conters i. O., Marmels, Mühlen, Mons, Stürvis, Seewis i. O., Trins, Truns, Ringenberg, Münster, Lenzerheide ed oters pü, dimpersè d'ün Tschlin, Ramosch, Vinadi, Martina, Vnà, Susch, S-chanf, La Punt-Chamues-ch, Crap Alv, Cunter, Marmorera, Mulègns,

Mon, Stierva, Tinizun, Rona, Castrisch, Luven, Surcuolm, Surcasti, Sagogn, Sevgein, Trin, Trun, Zignau, Müstair, Valbella.

Dimena, *scu chi gnit criticho giò Bern a la conferenza menziuneda: neir in avegnir aunch' üngüna regla generela.* Bain sgür na, ma cha ün prova dad arriver ad üna regla uni-fuorma in nossas vschinaunchas chi sun *ellas* patronas in chesa e decidan *ellas* in prüma lingia cu cha vöglian e dessan as numner!

VI.

Revgninsa però darcho tar nossas 17 vschinaunchas chi gnivan in dumanda per ün nom dobel. *La posta federela* ais eir in fatscha a las tuottaffat radschunablas e chapiblas objecziuns e'ls dubis da quaists dischset cumüns resteda dal tuot düra d'uraglia. Per ella eira que simplamaing üna chosa da princip.

In Grischun percunter eirans da l'avis, cha que saja tuot-tüna il main da tuot, cha'ls Retorumauntschs pudessan be pre-tender, daspö cha lur lingua ais gnida arcugnuschida scu lingua naziunela, scha els insistivan, *cha ils noms da lur cumüns vengnan arcugnuschieus eir in lur cling retic e que ufficielmaing, trand debitamaing in consideraziun las relaziuns economicas scu cha's preschaintan hoz, zieva 100 ans d'adöver d'ün nom ester scu nom ufficiel.*

- e) Neir il fat cha'ls Rumauntschs nu s'haun a sieü temp dostos, cura cha s'ho tratto da metter insembel la glista ufficiela dals noms locals nu sus-chaiva furmer üngün pregüdizi in nossa disfavur, già cha *quella vouta* il rumauntsch nun eira auncha arcugnuschieu scu quarta lingua naziunela, invezza cha daspö quella vouta s'ho fatta quaista müdeda fundamentela *chi gnit perfin sancziuneda dal pövel svizzer tres üna müdeda da la constituziun.* Per ils cumüns bilinguistics sül cunfin da la Svizz-ra tudas-cha-francesa, cò sun avaunt maun tuot otras relaziuns, eir scha nus neir cò nu chattessans üngün pail aint illa schoppa, scha fessan eir cò ün' excepziun da la regla ed admettessan ils noms dobel. E dal rest avaiva eir la posta federela già fat üna excepziun in arcugnuschind giò'l Tessin il nom dobel per l'unica

vschinauncha tudas-cha da Bosco/Gurin. Ais perque ieu suot il muond? U ais el forsa resto sùdret be perche cha ün cussgl. fed. Motta u Celio avessan assunt la carica da fer da padrin? Eau nu savess da dir cu cha que ais ieu tiers in quaist incunter!

- f) *Que ais cler cha nus arcugnuschains cumplettamaing*, scha la posta federela fo sieu pussibel per cha il singul nom vegna scrit in *möd unijuorm e da möd d'excluder mincha dubi*. Eir per la simplicited postuleda avains tuott' incletta. Scu già vis s'ho però l'istorgia dal problem culturel-linguistic da nossa nomenclatura grischuna sviluppo da möd, cha'l nom ufficiel nu's cunfo adüna cun il vair nom, il nom indigen — in bgers cas. Hoz però voul ün per motivs da fidelited e dignited invers l'egna lingua e cultura darcho fer bun ils fals stos commiss, eir sch'existan in nos-sas vschinaunchas auncha dubis da character economic, cha in revgnind radicalmaing be sün lur vegl nom, ellas e lur popula-ziun possan subir dan. Nu stuvai' ün u nu pudaiv' ün in fatscha ad ün simil stedi da las chosas tegner quint da quaist svilup e da quaists dubis, eir scha in 17 cas inters ed intrats ün eira costret da fer ün sacrifici a cuost da la *simplicited*?

La posta dschaiva na e madinà! E tuottüna — lo inua ch'ella retgnaiva cha que serva ad üna pü granda clerezza, lo sacrifichaiva eir ella la simplicited e faiva sias agiuntas al singul nom, mettand tiers il chantun, u la val u oters plets distinctivs. E que perfin in lös cha üngün nu so guer' incler il cu ed il perche? Per exaimpel che motiv da distinguer, *natürelmaing in lingua estra*, ün Guarda-Dorf d'ün Guarda-Station; ün Fetan-Dorf d'ün Fetan-Station; ün Trins-Dorf d'ün Trins-Station inua cha sün la staziun nu vivaivan dapü cu üna u duos famiglias e cha minchün pudaiva eir ad ögl vzaint vair, cha insomma la staziun ais sper la lingia e la vschinauncha sün l'ot. U alura perche in sieus uraris metter speravi Il Fuorn in parantesa auncha ün (Ofenberg)?

- g) Vo bain cha la *sgürezza dal trafic* po in singuls cas esser ün factur serius per dumander ün' agiunta. Ma stu quaist factur: *sgürezza da trafic* esser l'unic factur admiss? Nu sun eir *postulats da character culturel e linguistic*, eir scha per oters motivs, *ün factur important*, uschè cha eir la posta federela il possa

considerer? U suos-chan unicamaing dumandas da *trafic* motiver ün' infracziun aint il postulat, cha be il nom il pü simpel saja admiss scu ufficiel? Uschè cha tuots oters factuors füssan e restessan üna quantited negligiabl? Seguond nus na, seguond nus nu sus-chaiva üna singula secziun administrativa s'approprier üna simila prerogativa. Postulats da character politic cultur u linguistic stögliau cul medem dret pudair as fer valair, e que tauntpü ch'els gnittan fats in nos cas in möd tuottaffat moderu. Ed in pü eir cuschidrand il fat, cha perque la *clerezza* nu subischa üngün dan e neir *l'unifuormited*.

- h) *L'unifuormited* chatta bgeranzi pür uschè sia realisaziun, già cha similhaing eir la posta federela s'adattescha a la soluziun da nos problem scu accepto dal cudesch fundiari scu basa prevista, scu arcugnuschieu dals uffizis chantunels, da la Retica, da la topografia federela, dal Departamaint militer chi tuots eiran a la fin perinclets.
- i) Ma neir la *clerezza* nu vain tres il nom dobel disturbada minimamaing, güst' uschè poch scu d'ün' aggiunta admissa già hoz da la posta per oters motivs. Sch'ella scriva per ex. Seewis i. P. u scriva in avegnir Scuol/Schuls, schi taunt il public cu ils funcziunaris da posta e viasfier savaron precisamaing in ün ed i'l oter cas cu cha sun landervi. La «clerezza e fluidited» necessaria per il scopo da la posta saron guandagios in tuots duos cas.

A restaiva auncha il problem dals cuosts chi gnittan taxos tuot insembel per la posta federela sün frs. 6000.—. Scha quaists quatter buols e quaistas pêr affischas e que miel d'culur vegnan propi a custer taunt, vules magari m'indubiter. Ma eir scha que füss güst — sül büdschet da la posta federela inua cha'ls milliuns haun il vschinedi, nun am pera neir la summa da frs. 6000.— üna chosa insupportabla, e que tauntpü cha que as tratta d'üna spaisa *d'üna* vouta ed in pü d'üna spaisa chi pudaro as fer successivamaing cun tuot que chi riguarda ils numerus registers, formulers etc. Necessari e da nus taxo urgent eira ed ais be, cha d'üna vart il register dals noms locals vegna müdo in nos sen, *cha ils buols e las inscripziuns sün chesas e fetschedas e chars da posta e viafier vegnan a la fin*

e sainza retard tgnieu illa lingua dal pajais, in rumauntsch u eir in rumauntsch.

Uschè nos püt da vista rumauntsch sustgnieu da la regenza grischuna.

VII.

Scu già atscheno: la conferenza chi ho gieu lö als 26 lügl 1943 giò Bern ans ho laschos banduner la sela cun la sprauza, cha possans quinter cun l'adhesiun da tuot ils oters decasteris federels cun unic' excepziun da la posta federela. Pudaro però quella, uschè ans dumandaivans, in fatscha a nossas consideraziuns, aunch' avair vusch decisiva in chapitel, da möd cha il Cussagl federel chi avaiva l'ultim pled pudaiva auncha negher noss postulats! Nus nu pudai-vans crajer que. A nu pudettans crajer neir per il motiv, cha el s'ho express a sieu temp in occasiun da sia missiva in favur da la quarta lingua naziunela in regard a quaist problem scu già vis tuottaffat in tun affirmativ.

Il pled «successivmaing» aint illa missiva dal Cussagl federel eira managio i'l sen, cha nu's possa per lös da cura e trafic passer d'hoz sün damaun radicalmaing al nom rumauntsch e be a quel. Da que avaivans tgnieu quint in postuland per 17 lös actualmaing aunch' il nom dobel. Vulai' ün propi tres ün singul sectur da l'administraziun federela güsta da que construir ün impedimaint?

Ed il Cussagl federel avess gieu da sustegner ün simil vair aint? In cuntradicziun cun sia egna missiva e'l tschegn allò cuntgnieu? *El nun ho fat quetaunt, e perque al spordschairs hoz ün grazcha fich!*

Per nus Rumauntschs ais que sto üna dumanda da princip, dicteda da la dignited culturela, a la quela nos pövel rumauntsch, quaunt pitschen ch'el saja, po hozindi cumpetter in ün liber stedi chi ho arcugnuschieu nos muvimaint scu degn da sustegn e nossa lingua scu degna da gnir accepteda e resguardada scu quarta lingua naziunela. Praticamaing as colliaro cun que per l'avegnir in nossas vschinaunchas e cuntredgias eir il fat, cha spordscharen già apparentamaing l'aspet da cumüns rumauntschs u eir rumauntschs, e cò stuvarons insister, cha na be il nom dal lö *ma eir las inscripziuns süls edifizis ed oters ambiants vegnan tgnidas in rumauntsch*

u almain da tuot *eir* in rumauntsch. Ed ün vzero cha quello faro streda in nossas vschinaunchas eir per otras inscripziuns, chi pürmemma hoz in bgeras sun tuot oter cu rumauntschas, dimena üna acziun adatta a sustegner la regeneraziun cha nus Rumauntschs aspirains per nossa lingua materna, la veglia lingua dal pajais.

Stimos preschaints!

Ün ot ufficiant federel s'ho externo in occasiun da nossa conferenza da la sted passeda i'l sen, cha hozindi s'hegia vairamaing oters pissers, cu quels pervia dal möd da scriver da quaists pèr noms locals retorumauntschs, in ün temp cha las bombas e las mitraglias mainan il grand pled i'l vast muond.

Bain sgür ais que uschè. Ma d'otra vart essans in nossa patria svizzra uschè furtünos d'esser restos fin cò schinagios da quaista terribla tragedia europeica e mundiela. E nus vulains tuots ingracher al Suprem cha que ais uschè e fer da nossa vart il pussibel per defender quaist pajais inua cha la liberted ais da chesa eir areguard las linguas las pü pitschnas, las razzas e las confessiuns. Ma nun ais que üna part da quaist cumbat per l'indipendenza materiela e *spirituela* da nos pajais, scha il Svizzer — e na forza be il Rumauntsch — hoz pü cu më s'algora a sieus egens s-chazis culturels e tschercha dad eviter, da s-chivir da garder memma zuond suraint vi la saiv da l'üert da noss chantunais in plaina extasa da que cha's vezza lo e negligind e sbüttand magari il bel, sublim e profuond chi's rechatta in nos egen üertet svizzer, grischun, rumauntsch? Eau craj da pudair dir, cha eir il cumbat per il mantegniment dal retorumauntsch nun ais oter cu ün' expressiun da quaist ferm curraint in nos pajais: *da nu defender quel be cun mitraglias e chanuns e fortezzas, ma eir internamaing tres sa vita culturela indigena e tres las armas e corazzas dal spiert.*